

Tekei Erika

Folklorizmus és emlékez(t)és

Az 1980-as évek végén megjelent néprajzi/antropológiai kötetekhez kapcsolódó sajtóviták

A romániai magyar néprajzi könyvkiadás második korszaka – az 1948–1989 közötti időszak – elsősorban a Kriterion Könyvkiadóhoz köthető. Az Állami Irodalmi és Művészeti Könyvkiadó 1950-ben kezdte meg tevékenységét. 1960-tól a neve Irodalmi Könyvkiadó lett, majd 1969-től a Kriterion Könyvkiadó vette át a szerepkörét, mely a romániai nemzeti kisebbségek kiadványainak megjelenítése céljából jött létre. Az 1970–80-as években a kiadó a romániai magyar néprajzi könyvkiadás legfontosabb fórumává vált, ekkor sorra jelentek meg a tárgyi kultúra, a díszítőművészet, a munkavégzés és munkaszervezés néprajzának regionális szintézisei, a szövegfolklor körébe tartozó balladagyűjtemények, mesegyűjtemények és egyéniségmonográfiák, népi memoárok, a történeti néprajz előzményének tekinthető kiadványok. Kós Károly és Faragó József szerkesztésében 1976-tól jelent meg a *Népismereti Dolgozatok* sorozat. A kiadó a folklor-tudomány legújabb eredményeit közlétező elméleti munkákat is megjelentetett.

Az 1980-as években bevezetett sajtóigazítási szigorítások ellehetlenítették a kéziratok megjelenését, így a Kriterion Könyvkiadó ebben az időszakban már alig adhatott ki nyelvészeti, néprajzi és történelmi kiadványokat. Két, 1987-ben publikált kötettel kapcsolatban, amelyek a népi kultúra helyzetéről, a médiumok szerepéről, a tömegfogyasztási cikké vált néphagyományról, a megőrzés és megújítás, a folytonosság és innováció viszonyáról, az emlékezés és az emlékeztetés mikéntjéről szóltak, jelentős sajtóvita bontakozott ki

Tanulmányomban a sajtóviták nyomán követésével arra a kérdésre keresem a választ, hogy az adott történelmi-politikai kontextusban, az államszocializmus idején hogyan viszonyultak a népköltészeti/antropológiai kiadványokhoz, mit vártak el egy népköltészeti kiadványtól a professzionális olvasók, a társadalmilag pozicionált egyének – néprajzkutatók, írók, költők, szerkesztők, egyetemi oktatók, az értelmiségi elit, a különböző médiumok képviselői –, és hogy ezek az elvárások hogyan változtak az adott időszakban. Kik voltak a sajtóviták résztvevői, mi volt a társadalmi pozíciójuk a sajtóviták idején? Mi volt a vitatípust meghatározó domináns konfliktus, a vitában részt vevők célja, melyek voltak a viták során alkalmazott érvek és eszközök?

Kutatásom forrásai a korszak meghatározó folyóiratainak, havi- és hetilapjainak a hasábjain az 1980-as évek végén megjelent vitacikkek, kritikák és recenziók, egy adott történelmi korszak hatalmi-ideológiai befolyása alatt született írott dokumentumok.

A folklorizmusvita – Néphagyományok új környezetben

Csíkszeredában még a rendszerváltás előtt, az 1980-as években alakult, és akkoriban informálisan működött a Kommunikációs és Antropológiai Munkacsoport (KAM),¹ melynek célja a korabeli romániai magyar társadalom antropológiai vizsgálata volt. Kutatásaik eredményeit, írásaikat akkoriban A Hét²című hetilap tudományos ismeretterjesztő mellékletében, a TETT-ben³ közzölték. Első közös kutatási témájuk a *folklorizmus* jelensége volt: a kutatók a folklórelemek „mai világunkba” való beépülésének folyamatát és lehetőségeit vizsgálták. Amikor 1987-ben a Bíró Zoltán, Gagy József és Péntek János által szerkesztett, Nagy Olga által lektorált tanulmánykötetük, a *Néphagyományok új környezetben*⁴ megjelent, a kötet tanulmányai egyfajta „hadüzenetet” jelentettek az „ösiség”, az „eredeti”, az „igazi” mitikus értelmezésének a népi kultúrában, a romantikus nosztalgiának és a manipulált tekintélytisztelőnek. A szerzők a népi műveltség funkció- és jelentésváltozatait vizsgálták és értelmezték, azt az átalakulást, amelynek során a tradicionális népi műveltség felbomlik, elveszti eredeti rendeltetését, egyes elemei pedig kiragadva saját kontextusukból, új környezetbe kerülve vagy médiumváltás következtében merőben módosult szerephez jutnak, és ezáltal a folklórból folklorizmus lesz. A tömegfogyasztási cikké vált néphagyomány elősegíti a szokatlan helyzethez való alkalmazkodást, másrészt a divat szeszélyének van kitéve, a piac törvényeinek kénytelen engedelmessé válni, és így „hígul”, „szennyeződik”.

A tanulmánykötet szakmai recepciója, az ún. folklorizmusvita A Hét és az Utunk⁵ hetilapokban 1987-ben publikált vitacikkekben követhető nyomon. Egyrészt nemzetközi viszonylatban is nagy jelentőségű, időszerű témáról volt szó, hiszen éppen 1987 nyarán Párizsban, az UNESCO-székházban a tagállamok kormányszakértőinek különleges bizottsága a folklór szennyeződését megakadályozó nemzetközi szabályzatról tárgyalt, másrészt a témaválasztás a Magyarországon néhány évvel korábban lezajlott elméleti megalapozást⁶ is áthozta a romániai magyar tudományos életbe, és nagy érdeme volt, hogy romániai, illetve erdélyi példákkal mutatta ki a folklorizmus különböző megjelenési formáit.

¹ A KAM kutatócsoport időközben nevet változtatott, Regionális és Antropológiai Kutatások Központja néven kezdeményezett székelyföldi, regionális kutatásokat, és 1995-től jelent meg a cíkszeredai Pro-Print Könyvkiadónál Helyzet Könyvek című sorozata.

² A Hét 1970 októberétől jelent meg Bukarestben, a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács társadalmi-politikai-művelődési hetilapja. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés. II. (G–Ke)* szócikke alapján. Buk. 1991. 152–154.

³ TETT: Természet – Tudomány – Technika rövidítése.

⁴ *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből.* Szerk. Bíró Zoltán–Gagy József–Péntek János. Buk. 1987.

⁵ Az Utunk a leghosszabb életű romániai magyar irodalmi lap, 1946 júniusától 1989 decemberéig jelent meg Kolozsváron, kezdetben kéthetenként, majd 1951 januárjától hetenként. Indulásakor a Romániai Magyar Írószövetség lapja volt, 1948 februárjától a Romániai Írószövetség Magyar Csoportjának Lapja, 1954 januárjától a Román Népköztársaság Írószövetségének Lapja. Utolsó számát 1989. december 22-én nyomták ki, de a forradalmi események miatt már nem került terjesztésre. Szerkesztősége 1989 végén kimondta megszűnését, és megalakult az utódlapja, a Helikon. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés. V. (S–Zs)* szócikke alapján. Buk.–Kvár 2010. <http://lexikon.kriterion.ro/szavak/4880/>

⁶ Hermann Bausinger: *Az újrarajzolt nép. Folcloristica* 7. Bp. 1982; Uő: *A folklorizmus fogalmához.* Ethnographia XCIV(1983). 3. sz. 434–440; *A folklorizmus fogalma és jelenségei. II. Előadások. Folklor – Társadalom – Művészet* 9. Szerk. Verébelyi Kincső. Kecskemét 1981. Uő: *A folklorizmus fogalma és jelenségei. III–IV. Előadások. Folklor – Társadalom – Művészet 10–11.* Kecskemét 1982.

A vita résztvevői és a vitacikkek ismertetése

1. Rostás Zoltán: *A hiteles népi kultúra védelmében*

A Hét XVIII(1987). 15. szám. (április 9.) 1. és 3.

A tanulmánykötet megjelenését Rostás Zoltán,⁷ A Hét szerkesztője, tudományos rovatának vezetője egyértelműen pozitívan üdvözölte. Tágabb társadalmi-politikai és tudományos kontextusba helyezte a könyv jelentőségét – az 1980-as évek végének mindenkire kötelezően érvényes retorikája szerint Nicolae Ceaușescu elvtársra, a Román Kommunista Párt és annak vezetője művelődéspolitikájára hivatkozott, melynek értelmében a népi és az urbánus kultúra elemeit, „objektívációit” mindig abból a funkcionális szempontból kellett megközelíteni, hogy mennyiben járultak hozzá a kommunista szellemű neveléshez, az „új ember” szellemi arcélinek kialakításához. A cikk szerzője a *Megéneklünk, Románia* országos fesztivált méltatta mint a politikai-ideológiai, tudományos-műszaki és kulturális-művészi nevelés országos mozgalommá vált intézményes formáját, amelynek keretében rendkívüli eredmények születtek, ám ugyanakkor román és magyar szakemberek elemző-bíráló írásai is megjelentek vele kapcsolatban, melyekben a „néphagyományok szennyeződése” ellen emeltek szót, a népi kultúra átörökítésének és értékesítésének negatív aspektusait taglalták. A Hét szerkesztője a Scînteia⁸ hasábjain 1986 nyarán kibontakozott vitára hivatkozott, valamint a Contemporanul⁹ 1987 márciusi számára, melyekben tudományos igényességgel megírt cikkek¹⁰ sorozata foglalkozott a szocialista nevelést nem szolgáló, ízlésformálást megzavaró jelenségekkel. Az említett román lapokban cikkeiket megjelentető szerzők több példamutató kötetéről is említést tettek – többek között a *Néphagyományok új környezetben* című tanulmánykötetről is, melynek magyar és román szerzői¹¹ Mihai Pop¹² professzor tanítványaiaként és követőiként a folklorizmust vizsgálták,

⁷ Rostás Zoltán (1946) szociológus, szerkesztő. 1970–1974 között szerkesztő a Román Televízió bukaresti magyar szerkesztőségében, 1974–1977 között a Román Rádió bukaresti magyar szerkesztőségének a munkatársa, 1977–1991 között A Hét kulturális hetilap szerkesztője, tudományos rovatának vezetője, szerkesztőségi főtítkára, valamint a hetilap TETT című tudományos mellékletét is szerkesztette. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, köztársasági irodalom, művelődés. IV. (N–R)* szócikke alapján. Buk.–Kvár 2002. 569.

⁸ A Scînteia/Scînteia a Román Kommunista Párt sajtóorgánuma volt, utódlapja az Adevărul. 1931 augusztusa és 1940 októbere között illegálisan jelent meg, majd 1944–1989 között már legálisan.

⁹ A Contemporanul 1946–1989 között jelent meg, a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács társadalmi-politikai-művelődési hetilapja, *A Hét* ennek volt a magyar nyelvű „testvérlapja”. 1990 áprilisától új folyama indult, Contemporanul – Ideea Europeană címmel, kulturális, politikai és tudományos folyóiratként.

¹⁰ Suzana Gâdea: *Folclorul – element de dănuire și de continuă creație – grijă neabătută față de autenticitate*. Contemporanul 1987. 12 (2105). 1. și 8–9; Mihai Pop: *Păstrarea identității*. uo. 8; Laurențiu Ulici: *Un imperativ*. uo. 8; Dr. Alexandru Popescu: *Nunta românească – permanențe și coordonate actuale*. uo. 8; Paul P. Drogeanu: *Gîndirea prin poveste*. uo. 8–9; Eugen Eftimiu: *Drumuri deschise bunului gust!* uo. 9; Horváth Andor: *Expresii ale valorificării tradițiilor culturale ale naționalităților conlocuitoare*. uo. 9. Ez utóbbiban olvashatunk a *Néphagyományok új környezetben* tanulmánykötetről.

Rostás Zoltán a Contemporanulban megjelent cikkek szerzői közül név szerint Suzana Gâdeát, a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács elnökét és a nemzetközi híró Mihai Pop professzort említ.

¹¹ A Péntek János előszavával közölt tanulmánykötetben a Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport tagjai közül Bíró Zoltán, Bodó Julianna, Gagy József, Oláh Sándor, Oláh Csíki Irén, Lukács Borbála és Túros Endre közölt tanulmányt, valamint megjelentek benne Balázs Lajosnak a folklorizmus témájához kapcsolódó tanulmányai. A román szerzők közül Mihai Pop, Dumitru Nicu és Iosif Herțea szerepelnek benne.

¹² Mihai Pop (1907–2000) folklorista, kulturális antropológus és etnológus. 1949–1954 között a Bukaresti Folklor Intézet tudományos tevékenységének koordinátora, 1954–1965 között igazgató helyettese, majd 1965–1974 között igazgatója. Ezen kívül 1957-től 1962-ig a Bukaresti Tudományegyetem Román Nyelv- és Irodalom Karának előadója,

a népi kultúra elemeit a változó falu és az új város környezetében, interdiszciplináris megközelítésben, a szociológia, a kulturális antropológia és a kommunikációelmélet eszközeivel.

Rostás Zoltán kiemeli, hogy a művelődés terén dolgozóknak kötelességük megőrizni a folklór hitelességét és tisztaságát, fokozni kell a néprajzi kutatómunka felelősségét.

2. Kardalus János: *Amilyen a jelenségvizsgálat, olyan a következtetés is* A Hét XVIII(1987). 23. szám (június 4.) 4.

Kardalus János¹³ a Hargita megyei Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Irányító Központjának igazgatója pozitívan értékelte a folklorizmus jelenségének vizsgálatát, a néphagyományok új környezetben való tanulmányozását mindenkori feladatnak tartva. Méltatta, példaértékűnek tartotta Mihai Pop professzornak *A folklór korunkban*¹⁴ címmel a kötetben megjelent tanulmányát, több részletet idézve belőle, valamint Balázs Lajos *Színpadra vitt népszokások*¹⁵ című tanulmányát. Viszont hiányolta, egy következő kötetbe ajánlotta az alkotás lélektanának tanulmányozását; „a fogyasztók, a folklórközeg” visszajelzéseinek vizsgálatát; a folklórfogyasztók tájékozottságának felmérését, az egyes műfajok iránti érdeklődésük mértékének vizsgálatát. Mihai Pop és Balázs Lajos kivételével a kötet többi szerzőjének szemére vetette, hogy kevés kapcsolatuk van „a folklorizmus gyakorlatával, indítékaival, megnyilvánulási formáival”, hogy írásaik inkább elméleti jellegűek. Külön kiemelten foglalkozott Bíró Zoltánnak *Az árcsói kerámiavásár*¹⁶ című *írásával. A szerzőnek felróta, hogy következtetései nem reálisak, felületeseek, sztereotíp formulák, mert a gyakorlattól elszakadva vizsgálja a jelenségeket*, ráadásul jelenségvizsgálata idejétmúlt, mert az 1987-ben közzétett kötetben egy 1982-es rendezvényt vizsgál és elemez. Bíró Zoltán tanulmánya szerint az ötödik (1982-es) árcsói vásáron a fő szerep a „magas rangú szervezők”-nek jutott, és így ez a rendezvény valójában nem egy hagyományos népi foglalkozás fóruma, hanem a reprezentációs folklorizmus ritka szép példája. Kardalus János az árcsói vásár¹⁷ egyik szervezőjeként arra hivatkozott, hogy 1987-ben már tizedik alkalommal rendezték meg sikerrel ezt a vásárt, és hogy a főszerep mindig is az egész falué, egy hagyományos népi foglalkozásé volt. Véleménye szerint a jelenségek

majd 1962–1975 között folklórt tanító professzora, 1968–1972 között a Régi Román Nyelv és Folklór Tanszék vezetője. Mihai Pop már a hetvenes évek elejétől vizsgálta a folklorizmus jelenségét. *Dictionarul etnologicor români*. vol. II, Ed. Jordan Dacu. Buc., 1998. 161.

¹³ Kardalus János (1935–2006) tanár, néprajzi író, etnográfus. 1965-ben a Babeş–Bolyai Tudománygyetemen román nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet szerzett. 1956-tól 1976-ig tanárként dolgozott Csehétfalván, Oroszhegyen, Székelypálfalván, majd Homoródalmáson. 1976–1991 között a Hargita megyei Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Irányító Központjának igazgatója. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, köztársasági tudományos irodalom, művelődés. II. (G–Ke)* szócikke alapján. Buk. 1991. 395. és <http://lexikon.kriterion.ro/szavak/1850/>

¹⁴ *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből*. Szerk. Bíró Zoltán–Gagyai József–Péntek János. Buk. 1987. 15–25.

¹⁵ Uo. 147–161.

¹⁶ Uo. 120–134.

¹⁷ 1977-ben rendezték meg először Korondon a fazekasvásárt, részben egyfajta kényszer hatására, mert nem kaphatott iparengedélyt az, aki nem vett részt valamilyen kiállításon, akinek nem volt igazolása arról, hogy ő is aktív szereplője volt a *Megéneklünk, Románia* össznépi propagandahadjáratnak. Korondon az akkori kultúrház-igazgató, Balázs László tanár szövetkezett a pedagógus kollégákkal, a helyi tanáccsal és az iparosok képviselőivel, és Horezuból (Vâlcea megye) meg Csíkszeredából hívtak meg fazekasokat maguk mellé. Tófalvi Zoltán–István Lajos–Kardalus János–Ambrus Lajos: *A korondi fazekasvásárok. Árcsó. 1978–1997*. [Korond], 1997.

alapos vizsgálatára van szükség, mert akár a közösség, akár az egyén csak így hasznosíthatja megfelelőképpen a következtetések eredményeit.

**3. Szilágyi N. Sándor: *Egy méltatás margójára*
A Hét XVIII(1987). 25. szám (június 18.) 4.**

A Kriterion Könyvkiadó szerkesztője, Szilágyi N. Sándor¹⁸ a folklorizmusvitába Kardalus János cikkének megjelenését követően kapcsolódott be. A tanulmánykötetet illetően összességében egyetértett a két cikk szerzője, viszont Bíró Zoltánnak az árcsói kerámiavásárról szóló elemzéséről a véleményük már eltérő. Szilágyi N. Sándor a *Néphagyományok új környezetben* nagy érdemének tartja, hogy a folklorizmus jelenségét a szerzők elfogulatlan tudományossággal, tárgyilagosan vizsgálták, függetlenül magukat az érzelmi szempontoktól, hogy nem mondtak ítéletet a különböző típusú folklorizmusjelenségek szükséges avagy haszontalan voltáról, valamint azt, hogy a szakszerű, elméleti megközelítésen túl a folklóralkotások intézményes forgalmazásával foglalkozó szakemberek közvetlenül is hasznát vehetik a mindennapi munkájukban ennek a tanulmánykötetnek. Azt viszont károsnak tartották a kötet szerzői és szerkesztői – és annak tartotta a Kriterion Könyvkiadó szerkesztője is –, ha azt az illúziót táplálja bárki a nézőben, „fogyasztóban”, hogy a hagyományos népi kultúra elemei kiszakítva a saját környezetükből (pl. színpadra állítva) ugyanazok, ugyanolyan autentikusak maradnak, nem változik meg a jelentésük és a szerepük. Továbbá annak a veszélye is fennáll, hogy a népi kultúra alkotói kényszerből vagy érdekből az új, „piacosabb”, jobban eladható keretekhez alkalmazkodnak, és így a néphagyomány tömegfogyasztási cikké válik, a népi kultúra „szennyeződik”.

Szilágyi N. Sándor egyetért Bíró Zoltánnal abban, hogy az árcsói vásárt, a korondi kerámia seregszemléjének felfogott rendezvényt olyan elemek szövik át, amelyek lényegüknél fogva idegenek a népi kultúrától.

**4. Boér Károly: *Nem elég „felmérni”*
A Hét XVIII(1987). 27. szám 4.**

Boér Károly a tanulmánykötet egyik szövegében, Gagy József *Egy műfaj születése*¹⁹ című tanulmányában felfedezett tárgyi tévedésekre kívánta felhívni a figyelmet.

**5. Rostás Zoltán: *Nem ellene – érte*
A Hét XVIII(1987). 29. szám (július 16.) 5. és 7.**

Bár A Hét szerkesztője első írását nem vitaindító cikknek szánta, később maga is részt vett a folklorizmusvitában. Arra figyelmeztetett, hogy sem a *folklorizmus* fogalma – hiszen Mihai

¹⁸ Szilágyi N. Sándor (1948) nyelvész, szerkesztő. 1972–1990 között a Kriterion Könyvkiadó bukaresti szerkesztőségének belső munkatársa, szerkesztője. *Romániai magyar irodalmi lexikon: Szépirodalom, költészet, tudományos irodalom, művelődés V. (S–Zs)* Buk.–Kvár 2010.

¹⁹ *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből.* Szerk. Bíró Zoltán–Gagy József–Péntek János. Buk. 1987. 135–146.

Pop e tekintetben irányadó tanulmánya már 1971-ben megjelent²⁰ –, sem a néphagyományok felhasználásában mutatkozó negatív jelenségekre való reflektálás nem újkeletű, a közművelődés irányító szervei már évekkel korábban felfigyeltek az ilyenszerű jelenségekre.

Rostás Zoltán ezúttal részletesen ismertette a tanulmánykötetet, amelynek szerzői és szerkesztői a modern nyelvészet és a kommunikációelmélet elveire alapozott kulturális antropológiai megközelítéssel kísérleteztek, amely lehetetlenné tette a folklórnak, a néphagyománynak az ünnepi szférára való korlátozását. Röviden összefoglalta a kötet szerzőinek fogalomhasználatát, azt, hogy hogyan értelmezték a folklorizmus²¹ terminust, és milyen négy alaptípusba²² sorolták a folklorizmus jelenségvilágát. Fontosnak tartotta a folklorizmusjelenségek kibontakozását és aktivizálódását biztosító történelmi és társadalmi háttér vizsgálatát is, és e tekintetben Kardalus Jánossal és Boér Károllyal szemben Bíró Zoltán és Gagy József véleményével ért egyet. Cikkének végső következtetése, hogy a folklorizmus tulajdonképpen válságjel, a hagyományos közösségek válságát, bomlását jelzi, a folklorizmus különböző típusai ahelyett, hogy közösséget formálnának, a közösség létezésének illúzióját teremtik meg.

6. Mihai Pop: *Az érem két oldala*

ŰA Hét XVIII(1987). 31. szám (július 30.) 5.

A *Néphagyományok új környezetben* kötet szerzői közül egyedül Mihai Pop doktor docens, egyetemi tanár vált A Hétköznapok folklorizmusvita résztvevőjévé. A tanulmánykötet első, elméleti megalapozó részében két írása is megjelent: *A folklór korunkban*²³ és *A folklórrendezvények*

²⁰Rostás Zoltán valószínűleg Mihai Pop professzornak a következő francia és román nyelven közzé tett tanulmányaira utalt ebben a cikkében: *Folclorul în contemporaneitate*. Revista de etnografie și folclor XVI/5 (ez a tanulmány olvasható magyar nyelven a *Néphagyományok új környezetben* című kötetben is); *Problèmes généraux de l'ethnologie européenne*. = *Travaux du Premier Congrès International d'Ethnologie Européenne*. Paris, 1971; *De la obiceiurile străvechi la ceremoniale și la spectacolele contemporane*. = *Comunicări științifice pe teme folclorice: Sighetu Marmației, decembrie 1970-1971*. Baia Mare 1973. 5–13.

²¹ „a népi kultúra egy eleme, elem-csoportja vagy akár egésze idegen környezetbe jutva megváltoztatja jelentését, más lesz, mint ami a népi kultúra rendszerében volt”. Rostás Zoltán: *Nem ellene – érte*. A Hét XVIII(1987). 29. szám (július 16.) 5.

²² „tudományos (a megmentés, megőrzés motiválta gyűjtés és közlés), reprezentációs (a környezetéből kiemelt folklórelem az egész rendszert képviseli új környezetében), mindennapi (a népi kultúra eleme eszközzé változik az egyén önértelmezési kísérletei számára [...]) és irodalmi folklorizmus (a tankönyvek által említett egyetlen típus, amely a folklórnak a »magas« kultúrába történő bejutására utal).” Uo.

A kötetben Bíró Zoltán *Egy új szempont esélyei* című tanulmányában különböztet meg négy alaptípust a folklorizmusjelenségeket illetően. A *tudományos folklorizmus* arra a folyamatra utal, melynek során, a kutatómunka eredményeként, az adatregisztálás, a feldolgozás és tudományos kiadványban való publikálás révén a folklórelemet kiemeljük saját kontextusából, áthelyezzük egy, a tudományos diszciplína elvárásainak, módszereinek, ismeretelméleti és tudománytörténeti előfeltételeinek megfelelő környezetbe. A *reprezentációs folklorizmus* fogalmát annak a folyamatnak a megnevezésére használja, amikor a népi kultúra kiválasztott és előtérbe helyezett elemei mintegy kiállítási tárgyakként vagy áruként, a piac, az eladhatóság, a különböző ízlésszférák kritériumainak megfelelően kerülnek új, idegen környezetbe. A népi kultúra ideológusai és szakértői kiválasztják, élénk helyezik a ma termelt vagy valamikor létrejött folklórelemeket, megszabják a megsemmisítés helyét, időpontját, módját, sőt a folklórelemek értékelését is. A *mindennapi folklorizmus* alatt változatlanul megőrződött hétköznapi mozzanatokot ért (az idő és a tér tagolását, a gyermeknevelési gyakorlatot stb. hozza fel példának). A *művészi folklorizmus* pedig a folklorizmus fogalmának klaszszikus meghatározása, a népművészetnek, a népköltészetnek a „magas” művészet általi adaptációja. Bíró Zoltán: *Egy új szempont esélyei*. = *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből*. Szerk. Bíró Zoltán–Gagy József–Péntek János. Buk. 1987. 26–48.

²³ Uo. 15–25.

*tudományos megalapozásának szükségessége*²⁴ című tanulmányok. A magyar nyelvű hetilapban közzétett cikkében leszögezte, hogy tulajdonképpen nem szeretne senkivel sem vitába szállni, mert egymástól igencsak eltérő szempontok ütközéséről van szó, egyrészt azokéről, akik a folklór tudományos megőrzésére, tisztaságának megóvására törekszenek, másrészt pedig azokéről, akiknek célja a folklór – jó esetben nevelő szándéktól vezérelt – értékesítése, a tömegkommunikációs eszközök, különböző médiumok igénybevételével. Mégis állást foglalt a vitában, hiszen egyértelműen kijelentette, hogy egyetért a csíkszeredai kollégái tudományos módszerével, kultúrafelfogásával, a kötet elméleti részében foglaltakkal, valamint az esettanulmányokban ismertetett jelenségek megközelítési módjával, elemzésével és értelmezésével.

Cikke elején Mihai Pop professzor felhívta a figyelmet arra, hogy A Hét hasábjain zajló folklorizmusvita kirobbanásával egy időben, június 1–5. között Párizsban, az UNESCO-székházban a tagállamok kormányzszakértőinek különleges bizottsága a folklór szennyeződését megakadályozó nemzetközi szabályzatról tárgyalt. Nemzetközi viszonylatban is nagy jelentőségű, időszerű témáról volt tehát szó, ezért Mihai Pop jogosnak tartotta, hogy a romániai közművelődési lapokban is egyre több szó esett akkoriban a folklór szennyeződéséről, a különböző típusú folklorizmusjelenségekről, és örömmel üdvözölte a tanulmánykötet megjelenését is, hiszen véleménye szerint segítséget nyújthat(ott) abban a törekvésben, hogy az egyre inkább standardizálódó világban a folklór megtartsa alapfunkcióját: megmaradjon az etnikai azonoság egyik fontos jegyének, megerősítse egy adott közösség identitását.

**7. Szalay Zoltán: *Mi főleg csináljuk, mások félremagyarázzák*
A Hét XVIII(1987). 36. szám (szeptember 3.) 4.**

Szalay Zoltán²⁵ táncművész oktatóként, népzenei és néptáncgyűttesek tagjaként vett részt a folklorizmusvitában. Cikkében a *Mi főleg csináltuk, mások magyarázták – montázs a táncház-jelenségről*²⁶ című tanulmány szerzőivel szállt vitába. Véleménye szerint Bíró Zoltán és Gagyai József egy tipikusnak egyáltalán nem tekinthető részjelenségből – a csíkszeredai táncház 1983-as állapotából – próbálta levezetni a táncházmozgalom működésének szabályszerűségeit. Szalay Zoltán az 1987-ben másfél éve újra működő csíkszeredai táncházat, saját tapasztalatait vetette össze a tanulmánykötetben bemutatott, a tanulmány szerzői által négy évvel korábban felmért és elemzett állapotokkal.

**8. Magyarai Nándor László: *Ki magyaráz – félre?*
A Hét XVIII(1987). 39. szám (szeptember 24.) 4.**

Magyarai Nándor László Szalay Zoltán cikkére reagált. Tartomelemző módszerrel vizsgálta a *Mi főleg csináljuk, mások félremagyarázzák* című vitacikket, annak szókincsét, stílusát,

²⁴ Uo. 98–104.

²⁵ Szalay Zoltán (1959) – zeneszerző, zenetanár, táncművész oktató. A kolozsvári Gh. Dima Zeneművészeti Főiskolán, zeneszerzői szakon szerzett egyetemi diplomát, 1984-ben. 1984–1990 között a csíkszeredai 1. sz. Általános Iskola zenetagozatának zeneelmélet- és zenetanára volt. 1979-től népzene- és néptáncgyűjtéssel is foglalkozik; 1980-tól több népzenei és néptáncgyűttes tagja, vezetője, táncművész oktató volt. <http://lexikon.kriterion.ro/szavak/4245/>

²⁶ *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből.* Szerk. Bíró Zoltán–Gagyai József–Péntek János. Buk. 1987. 162–183.

az értéktételeket hordozó szavak, kifejezések és megjegyzések pozitív vagy negatív tartalmát, ezáltal próbálva felmérni a vitázó mögöttes attitűdjét, a bírált íráshoz és szerzőihez való viszonyulását. Magyarai Nándor László szerint szakítani kell a „folklorjelenségek vizsgálatához hagyományosan kapcsolódó ideológiai célokkal, amelyek az egész kutatás végső és közvetlen célját csupán a megőrzésben és bármilyen áron való átmentésben jelölik meg”, mert a különböző intézmények népművelői céllal kiemelik eredeti környezetükből a népi kultúra egyes elemeit, és így tulajdonképpen akadályozzák annak újratermelődését, szétrombol(hat)ják „azt a sajátos nyelvezetet, mentális struktúrát (mindscape), amely a folkloort folyamatosan termelte”.

**9. Pillich László: *Hagyományok új életkörüzetben*
Utunk XLII(1987). 32(2023). szám (augusztus 7.)**

Az Igazság²⁷ című kolozsvári napilap belső munkatársa, Pillich László²⁸ az Utunkban közölt cikkében örömmel üdvözölte a tanulmánykötet megjelenését. A szerzők és szerkesztők alapkérdéseinek összefoglalásaként Péntek Jánost idézte, a könyv előszavában általa megfogalmazott gondolatokat: mi történt a népi kultúrával a szocializmus korszakában; a folklor hagyományos jelentést hordozó alkotás maradt-e, vagy csupán kétes értékeket létrehozó termeléssé vált?²⁹ Röviden összefoglalta a kötet elméleti, bevezető részét, az új tudományos megközelítés, értelmezésmód mibenlétét, majd az esettanulmányokat tartalmazó második részét, melyben a tudományos, a reprezentációs és a mindennapi folklorizmus sajátosságai kerülnek bemutatásra – a „kerámia-áru, viselet-reprezentáció, népszokás-színpad, tisztaforrás-pódium, néptánc-táncház (mint szabadidős cselekvés), szüreti bál-rituálé, folklorélemek-városi rítusok” kölcsönhatásának vizsgálata. Pillich László nagyon hasznosnak tartotta, hogy a szerzők eloszlatták azokat a tévhiteket, amelyek nem tesznek különbséget a folklor és a folklorizmus különböző típusai között; hogy figyelmüket a szellemi és tárgyi értékek átörökítésének módjára fordították, s az eddiginél realisabb képet igyekeztek nyújtani ezekről a folyamatokról. Úgy vélte, főleg azok forgathatják haszonnal, akik társadalom- és művelődéspolitikai céllal, népművelő szándékkal nyúlnak a népi kultúrához.

²⁷ Az Igazság a Román Kommunista Párt Kolozs megyei bizottsága és a megyei néptanács magyar nyelvű napilapja. Első sorozata illegálisan jelent meg 1939 júliusa és 1940 augusztusa között, havi különyként (összesen 9 vagy 10 lapszám látott nyomdafestéket). A második sorozat a KRP Észak-erdélyi Tartományi Bizottságának hetilapjaként 1945. március 8-án indult meg Erdélyi Szikra címmel Kolozsvárt, de még ugyanabban az évben, májustól Igazság lett a címe. 1945. november 7-től lett napilap. 1950 és 1965 között a Román Munkás Párt Kolozsvár tartományi bizottságának és a tartományi néptanácsnak, 1965 és 1968 között az Román Kommunista Párt Kolozsvár tartományi bizottságának és a tartományi néptanácsnak, majd az 1968-as területi-közigazgatási átszervezés után az Román Kommunista Párt Kolozs megyei bizottságának és a megyei néptanácsnak a lapja lett az 1989-es rendszerváltásig. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, közirás, tudományos irodalom, művelődés. II. (G–K)* szócikke alapján. Buk. 1991. 206–208.

²⁸ Pillich László (1951) erdélyi magyar közgazdász, szociográfus, lapszerkesztő. A Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett közgazdász oklevelet 1975-ben. 1975–1980 között Porcelángyári tisztviselő, 1980-tól az Igazság belső munkatársa, 1988–89-ben a szerkesztőbizottság tagja is. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, közirás, tudományos irodalom, művelődés. IV. (N–R)* szócikke alapján. Buk.–Kvár 2002. 384–385.

²⁹ „...Mi történik tulajdonképpen a népi kultúrával? A népi műveltség, a folklor reneszánszát éljük-e hát valóban, vagy az, ami annak látszik, inkább a széthullást, a felszívódást álcázza? Az elmélet nyelvére fordítva: a folklor mint folyamat még mindig a hagyományos jelentést hordozó alkotás, vagy már csak (kétes?) értéket létrehozó termelés? [...] Hogyan találják meg helyüket a hagyományos kultúra felbomló paradigmájából szétszóródó elemek az új szintagmákban?” *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből*. Szerk. Bíró Zoltán–Gagyai József–Péntek János. Buk. 1987. 5.

10. Gáll Ernő: *A folklorizmus-vita és háttere*

Utunk XLII(1987). 37(2028). szám. (szeptember 11.) 2. és 3.

Gáll Ernő³⁰ összegző cikkében kiemelte, hogy a tanulmánykötet megjelenését követő sajtóvita különös figyelmet érdemel, egyrészt a polémia során felmerült témák, jelenségek, másrészt a mögöttük meghúzódó társadalmi és kulturális folyamatok, az egyéni és csoportjellegű indítékok miatt. A folklorizmus vizsgálatát illetően ezt a könyvet azért tartotta jelentősnek, mert az első tudatos, romániai magyar szakszerű megközelítése, elemzése egy lényeges, időszerű problémának, jelenségnek. Az érzékenységeket felborzoló, különböző érdekeket sértő, „kényes vonatkozásokat is érintő” kötet mérlege Gáll Ernő szerint pozitívnak tekinthető, hiszen a vita résztvevőinek többsége a tanulmánykötet szerzőinek és szerkesztőinek, a csikszeredai kutatócsoportnak az érdemeit emelte ki. Rostás Zoltán cikkeire hivatkozik, majd Keszeg Vilmosnak az Ifjúmunkás 1987/27-es számában megjelent írására, ez utóbbiból idézve,³¹ melyben a szerző a tanulmánykötetben foglaltak továbbgondolására, a felelősségvállalás fontosságára hívja fel a figyelmet.

A tanulmánykötet egyes tanulmányaihoz a sajtóvitában negatívan viszonyulokat illetően Gáll Ernő véleménye az, hogy a *Néphagyományok új környezetben* szerzőinek és szerkesztőinek nagyobb figyelmet kellett volna fordítani azoknak az értelmiségieknek az értékelésére, akik „a népi műveltség felkarolását, forgalmazását eszmeileg-erkölcsileg motivált hivatástudattól is sarkallva vállalták fel”.

Gáll Ernő a sajtóvita és a megjelent recenziók alapján leszűrhető tanulságok kereteit bővítve a kötetben közölt tanulmányok által közvetített többrétű társadalomismeretet kívánta nyomatékosítani, mert esettanulmányaiiban nem csupán a folklorizmus különböző típusait szemlélteti, hanem azok társadalmi, gazdasági, kulturális hátterével is foglalkozik (iparosodás, urbanizálódás, a faluról a városba, megváltozott életkörülmények közé kerülők alkalmazkodási és identifikációs nehézségei, a tömegkommunikációs eszközök hatására tömegfogyasztási cikké vált néphagyomány). Véleménye szerint ez a tanulmánykötet a kultúrantropológusok, néprajzosok, szociológusok, román és magyar szakemberek együttműködésének a megteremtését sürgette, jól használható értelmiségszociológiai szempontból. Örömmel üdvözölte azoknak a fiatal kutatóknak a tanulmányait, akik az 1970-es évek közepén, egyetemi hallgatókként ismerkedtek meg a kortárs etnológiával – annak ellenére, hogy hivatalosan, intézményes formában romániai magyar néprajzoktatás, antropológiaoktatás akkoriban nem létezett –, és akik a Ceaușescu-diktatúra utolsó évtizedében a modern román folklorizmuskutatás eredményeiből

³⁰ Gáll Ernő (1917–2000) szerkesztő, szociológus, filozófiai író. Egyetemi tanulmányait a kolozsvári egyetem jogi karán kezdte, majd a filozófia szakon folytatta és végezte el 1941-ben. 1942 őszétől munkaszolgálatra vitték, 1944 novemberében deportálták. A buchenwaldi internálótáborban szabadult fel 1945. április 11-én. Hazatérése után a kolozsvári Igazság főszerkesztője. 1949 februárjától a filozófia professzora a Bolyai Tudományegyetemen, majd 1959-től a Babeș–Bolyai Egyetemen. Közben az Utunk felelős szerkesztője (1949–1952), a Bolyai Tudományegyetem prorektora (1952–1956) és az 1957-es újraindulása után 1984-ig a Korunk főszerkesztője volt, lemondásáig, kényszernyugdíjaztatásáig. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés. II. (G–Ke)* szócikke alapján. Buk. 1991. 27–29. és Szilágyi Júlia: *Búcsú Gáll Ernőtől (1917–2000)*. Szabadság 2000. május 19. <http://archivum.szabadsag.ro/archivum/2000/0maj-19t.htm>

³¹ „Most már teljesen nyilvánvaló, hogy a hagyományokkal szembeni nosztalgia anakronisztikus. A külsőségek átvétele, utánzása sznobizmus. A népi kultúra sorsával szembeni közömbösség – felelőtlenység. E kötet a felelősségvállalás első – s visszhangjától, eredményeitől függ, hogy mennyire eredményes – bizonyítéka.”

is merítve, román kutatókkal szövetkezve, az „elvidékiesedéssel, önfeladással és mindenfajta etnocentrikus beszűküléssel – naprakész tudományos vértetben – az alkotói helytállás szellemében” fordultak szembe.

Az emlékezés-/emlékeztetésvita – Vallomások a szolgasorsról

Az 1980-as évek végén az egyik „szerencsés” kézirat, amely könyv formát ölthetett, a Ráduly Jánosé³² volt – szintén 1987-ben jelent meg *Mikor a szolganak telik esztendeje* című könyve, zárójelben az alcím: (A kibédi gazdai szolgák életéből³³). A kötetet Keszeg Vilmos és Nagy Olga lektorálta, kiadói szerkesztője Szabó Zsolt volt. Valószínűleg a választott téma, a szolgasors bemutatása miatt jelenhetett meg a Ceaușescu-diktatúra legszigorúbb éveiben.

A bevezető tanulmányban megfogalmazottak szerint Ráduly János a szolgál- és cseléd-tartás utolsó történeti korszakának, a két világháború közötti időszaknak a *hiteles képé*³⁴ szeretné nyújtani, és ezt a még élő adatközlők emlékezése alapján, az oral history, a „szóbeli történelem”, a „magnós történelem”³⁵ módszerével véli megvalósíthatónak.³⁶ A rögzített vallomásanyagot társadalomnéprajzi, társadalomtörténeti és irodalmi szempontból tartja feldolgozhatónak.³⁷ A tényközlő és tárgyyszerű megfogalmazás mellett az igaztörténetek stílusbeli sokszínűségét is kiemeli. Az élettörténeti részletek tudományos feldolgozásának mintájaként utal Nagy Olga és Vöö Gabriella köteteire,³⁸ majd számba veszi, hogyan jelenik meg a cseléd, a szolgál, a zsellér a történelmi források, adatok tükrében,³⁹ utal arra, hogy a 19. századi és a 20. század eleji erdélyi társadalomban a cselédek és gazdai szolgák helyzetét, perspektíva nélküli, a felemelkedés lehetőségét kizáró életmódját Egyed Ákos ismertette.⁴⁰

³² Ráduly János (1937) néprajzkutató, tanár, költő, műfordító. 1966-ban a Babeș-Bolyai Egyetemen magyar nyelv- és irodalomszakos tanári oklevelet szerzett. 1962-től 1998-ig, nyugdíjba vonulásáig Kibédben volt tanár. Legnagyobb részét saját gyűjtéseit tartalmazó kötetekben a Kis-Küküllő menti Kibéd népmesekincsét és balladaköltészetét tárta fel. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés. IV. (N–R)* szócikke alapján. Buk.–Kvár 2002. 464–465.

³³ A szerző jóval korábban, 1978 szeptemberében jegyezte le az első kibédi szolgálomást – őesztendei, vers formában megfogalmazott búcsúztató szövegeiket gyűjtötte ekkor, és írt róluk tanulmányt, mely a *Népismereti Dolgozatok* sorozatban jelent meg. Ráduly János: *A kibédi szolgák őesztendei búcsúja. = Népismereti Dolgozatok*. Szerk. Kós Károly–Faragó József. Buk. 1981. 170–174.

³⁴ Kiemelés tőlem.

³⁵ Ráduly János Theo Barkerre hivatkozik, aki e módszerrel így ír: „Nem adatokat, vagyis dátumokat, számokat, neveket kell kicsikarni, hanem az alany életkeretét (munka, szabadidő, család, kapcsolatok, hobbi stb.) kell felderíteni, s ebben pedig azt, hogy mit gondolt mindarról, ami körülötte történt életében [...] Az alany éppen ezekre a dolgokra emlékezik leginkább.” Rostás Zoltán: *Magnó és történelem. Rostás Zoltán beszélgetése Theo C. Barker professzorral*. Korunk XLI(1982) 6. szám 425–427.

³⁶ Ráduly János: *Mikor a szolganak telik esztendeje. (A kibédi gazdai szolgák életéből)*. Buk. 1987. 5.

³⁷ Uo. 5–6.

³⁸ Nagy Olga: *Parasztdeameron. Válogatás széki tréfákból és elbeszélésekből*. Bp. 1977; Vöö Gabriella: *Tréfás népi elbeszélések*. Buk. 1981.

³⁹ Példaként a következő köteteket említi: Szabó T. Attila: *Erdélyi Magyar Sztörténeti Tár. II. – cseléd és szócsládja*. Buk. 1978; Imreh István: *Erdélyi hétköznapok. 1750–1850. Társadalom- és gazdaságtörténeti írások a bomló feudalizmus időszakából*. Buk. 1979.

⁴⁰ „Az újabb keletű gazdai cselédség kevésbé zárt kategória, valahogy jobban beletartozik a paraszttársadalomba [...]. A cselédsors anyagilag bizonyos stabilitást biztosított, de szigorú s a felemelkedés lehetőségét általában kizáró, perspektíva nélküli élet volt.” Egyed Ákos: *Falu, város, civilizáció. Tanulmányok a jobbágyfelszabadítás és a kapitalizmus történetéből Erdélyben. 1848–1914*. Buk. 1981. 240–241.

A szolgálktól gyűjtött folklórszövegek már a 19. században megjelennek,⁴¹ de a szolgasors néprajzi szempontú vizsgálatára csak az 1970–80-as évektől találunk adatokat.⁴²

Bevezető tanulmányában Ráduly János a kibédi felmérés, az interjúkészítés és a kézirat-előkészítés mikéntjét is ismerteti.⁴³

Bevezető tanulmánya következő oldalain a kibédi szolgák életmódjának főbb jellegzetességeit taglalja: a szolgák és az őket fogadó gazdák társadalmi helyzetét, a szolgálélet vállalásának főbb okait, valamint a szolgák étkezéséről, lakásviszonyairól, a munkáért kapott fizettségéről olvashatunk.⁴⁴ Ezután következnek a húsz adatközlő, egykori szolga emlékezései, az interjú-részletek alapján megírt vallomások.

A kötet zárórészében jegyzetek a közlésről és az adatközlőkről, helynévjegyzék és táj-szójegyzék található. *A közlésről* szóló részből idéznék, a következőkben ismertetésre kerülő sajtóvitában a leginkább kifogásolt módszer szemléltetése miatt: „A kötetben megjelent húsz kibédi szolgavallomást 1981. december és 1984. augusztus 13. között vettük hangszalagra. Gyűjtéskor a következőképpen jártunk el: minden adatközlővel előbb megbeszéljük, hogy milyen fontosabb szempontok figyelembevételével fogja elmondani szolgálélményeit. Lehetőleg az egymást követő évek sorrendjének a betartására törekedtünk. A magnetofonfelvétel után további beszélgetésre került sor, ilyenkor gyakran újabb emlékek, élmények bukkantak fel az emlékezet mélyéből. Ezeket is hangszalagra rögzítettük, majd e pótlásokat – a szöveg lejegyzésekor – a megfelelő helyre illesztettük be.”⁴⁵

A vita résztvevői, a vitacikkek ismertetése

A könyv recepciótörténete A Hét című hetilap 1987–1988-ban megjelent vitacikkeiben, a Korunk folyóirat 1988/3., az Utunk 1987/41., valamint az Igaz Szó 1988/2-es számában követhető nyomon. A vitaindító írás szerzője Bíró Zoltán, a Kommunikációs és Antropológiai Munkacsoport egyik tagja. A KAM tagjai közül Bíró Zoltán, Oláh Sándor, Gagy József és Magyar Nándor László szoltak hozzá a Ráduly-vitához. Rostás Zoltán A Hét szerkesztőjeként vett részt a vitában. Imreh Lajos tanár, néprajzkutató, Horváth Arany a Művelődés szerkesztője és Nagy Olga néprajzkutató – utóbbi a kötet lektora is volt – védelmükbe vették Ráduly János könyvét. Nagy Olga nem utasította el Bíró Zoltán antropológiai szemléletmódját sem.

Az alábbiakban röviden ismertetem a vitacikkeket:

⁴¹ Kriza János *Vadrózsák* című székely népköltési gyűjteményében (1863/1975) jelenik meg legkorábban a szolgák óesztendei búcsújának verses változata.

⁴² Dr. Kós Károly: *Eszköz, munka, néphagyomány. Dolgozatok a munka néprajza köréből*. Buk. 1979; Gazda Klára: *Gyermekvilág Esztelneken. Néprajzi Monográfia*. Buk. 1980; Molnár István: *Szolgák és szolgálók bére a Nyárád mentén a XIX. század elején*. = *Népmesmereti Dolgozatok*. Buk. 1980. 159–175.

⁴³ 1984 októberében és novemberében összeírt minden 40 éven felüli férfit, és egy táblázatba foglalva, külön oszlopban jelölte az egykori szolgálát. A 460 összeírt férfi közül 203 volt szolga, összesen 44,13%-uk. Az 1977-es nyilvántartás szerint Kibéd lakosainak száma 2040. A 203 összeírt szolga így a falu összlakosságának 9,95%-a. Ráduly János: *Mikor a szolgának telik esztendeje. (A kibédi gazdai szolgák életéből)*. Buk. 1987. 9–11.

⁴⁴ Uo. 12–40.

⁴⁵ Uo. 276.

**1. Bíró Zoltán: *Az emlékeztetés értéke és ára*
A Hét XVIII(1987). 42. szám (október 15.) 8.**

Bíró Zoltán⁴⁶ nem Ráduly János munkájára, hanem egy általánosan elfogadott gyűjtési gyakorlatra kívánt reflektálni, mely szerint a népi kultúra egyes elemeit azért kell összegyűjteni, mert az adatközlők már időskorúak, és az összegyűjtött anyag egy későbbi, összegező, értelmező vizsgálat számára majd felhasználható lesz. Bíró Zoltán azt kifogásolta a szolgasorsról szóló vallomásokban, hogy a szövegeket forrásként felhasználni kívánó kutató nem adatokat talál a könyvben, hanem a vizsgált életvilágra, a múltra irányuló interpretációkat – tehát nem hiteles képet kap, ahogyan Ráduly János a bevezető tanulmányában ígéri. Az egykori szolgák vallomásai olvasmányosak, érdekesek, de nem tudunk meg semmit a beszédeseményről, a szövegekben keverednek az intim beszédmód és a nyilvános beszédmód jellemvonásai – ez a beszédmód a hagyományos falu embere számára idegen. Bíró Zoltán következtetése: a könyv forrásanyagként nem használható, a falu világáról való „értelmiségi beszélést” tükrözi.

**2. Rostás Zoltán: *Hogyan járjunk a forráshoz?*
A Hét XVIII(1987). 43. szám (október 22.) 10.**

A Hét szerkesztőjének véleménye szerint Bíró Zoltán meggyőzően kifejtette, hogy a Ráduly János által közzétett vallomások nem tekinthetők utólagos vizsgálatra alkalmas dokumentumoknak. Rostás Zoltán szerint Ráduly Jánosnak az adatközlőkkel folytatott beszélgetések során nem kellett volna bejelentenie kutatási szándékát, és nem csak az egykori szolgákat kellett volna felkeresnie. Egyetértett Bíró Zoltánnal abban, hogy a könyv vallomásai a múltra utaló személyes interpretációk, hogy hiányzik a beszédesemény leírása, s ezért lehetetlenné válik a szövegek értelmezése, a forráskritika érvényesítése. Viszont nem tartotta elegendőnek egy könyv hibáiról a helyes diagnózist felállítani, követendő modellt is kellene akkor nyújtani. Véleménye szerint felmerül egy egész sor kérdés: Miként lehet szóbeli forrást teremteni? Hogyan lehet hiteles dokumentumot készíteni a falu életvilágáról? Hogyan kell közölni és értelmezni? Egyetértett azzal is, hogy a szövegek „a falu világáról való mai értelmiségi beszélésnek az adatai”, de vajon miért tüntetik fel hiteles dokumentumokként az ilyen jellegű szövegeket, milyen kulturális funkciót tölt be az ilyen gesztus? A felmerülő kérdések megválaszolása, Rostás Zoltán szerint, föltétlenül szükséges ahhoz, hogy Ráduly János könyvének ne csak a negatívumait, hanem az előrelépésben játszott szerepét is lássuk.

**3. Bíró Zoltán: *Nem elég a jó szándék*
A Hét XIX(1988). 6. szám (február 4.) 4.**

Bíró Zoltán nem értett egyet a kutatás során alkalmazott emlékeztetési gyakorlattal, ám beismerte, hogy Ráduly János könyvét saját intencióin túl sok más tényező tette ilyenné: korábbi kiadványok szolgáltattak mintát, vannak kiadói elvárások és lehetőségek, általánosan

⁴⁶ Bíró Zoltán (1955) magyar–orosz szakos tanári oklevelet szerzett a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen 1978-ban. A tanulmánykötet megjelenése idején tanárként dolgozott Csíkszeredában. A Kommunikációs és Antropológiai Munkacsoport egyik tagja. *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből.* Szerk. Bíró Zoltán–Gagyi József–Péntek János. Buk. Kriterion, 1987. 236.

elfogadott felfogás a gyűjtésről, hasonló kötetek sajtóbeli visszhangja. A könyvet kitermelő elképzelérendszeréről fogalmazta meg tehát véleményét. Elismerte, hogy emlékezni kell, de emlékeztetni nem mindig, nem mindenkinek és nem egyforma mértékben. Merthogy az emlékeztetés – mint minden aszimmetrikus kapcsolat – szükségszerűen tartalmazza az emlékeztető pozíciós előnyét: ő dönt, hogy kivel, mikor, miről kell emlékezni; tartalmazza az emlékeztető tudásbeli előnyét, „tudja”, hogyan kell emlékezni, mi a fontos, hogyan kell elmondani, tálalni. Az emlékeztetés így különböző érdekeket szolgálhat: 1. Valaki azért emlékeztet, mert ez számára személyes igényt jelent, elődei számára fontosak, de az emlékezéseket magának őrzi meg, nem teszi közzé. 2. Az emlékeztető tudományos kutató, akit az emlékek csak annyiban érdekelnek, amennyiben eszközként működnek a vizsgálat tárgyának bemutatására, és ehhez ő szabja meg az emlékeztetés menetét. Ezután közzéteszi a vizsgálat eredményeit, de az „élő” anyagot legfeljebb illusztrációként közli. 3. Az emlékeztető a közvetítő (mediátor) azok között, akik emlékez(né)nek, és akik kíváncsiak erre, de valamilyen oknál fogva az emlékezés mindennapos gyakorlata akadozik. Közbelép egy többé-kevésbé hivatásos emlékeztető, aki eljuttassa a többség képviselőjének szerepét, és az emlékezéseket beviszi a köztudatba. Ez az emlékeztetési gyakorlat, Bíró Zoltán véleménye szerint, nem természetes abban az értelemben, ahogyan az egyéni vagy tudományos emlékeztetés az. A mediátor mindig egy vélt valós „mi” nevében cselekszik, „tudja”, hogy kinek miről kell emlékezni, kinek milyen emlékekre van szüksége. Az ideális mediátor csupán eszköz az emlékezések nyilvánossá tételében, háttérben marad, hogy az olvasó ne a közvetítőnek az emlékekhez való viszonyulásával találkozzon. Ezt ugyan nem lehet teljes mértékben kiiktatni, de a torzításokról pontos képet kell adjon, hogy az emlék a befogadó számára megközelíthetővé váljon, vagyis be kell mutatni a beszédeseményt.

4.1. Imreh Lajos: *Dokumentum-e?*

A Hét XIX(1988). 6. szám (február 4.) 4.

Imreh Lajos⁴⁷ középiskolai tanár és néprajzkutató véleménye Bíró Zoltán⁴⁸ és Rostás Zoltán⁴⁹ cikkei kapcsán: 1. A beszédeseménynek nem kell kizárólagos szerepet tulajdonítani. Felbukkanhatnak olyan kérdések, amelyek a beszélőt zavarba hozhatják, vagy amelyekre nem könnyű a válaszadás, vagy túlzásokba esik. 2. A beszédesemény nem tudja a kapott vallomásokat a tanulmányozott világ hiteles dokumentumaivá avatni, csak a múltra utaló mai, személyes interpretációk nyújtását segíti elő. 3. A falu világának csak a tényleges történés pillanatában készített hang- és filmfelvételek, gyorsírással lejegyzett beszámolók lennének a valódi dokumentumai. 4. A vallomások dokumentumértékűek, mert a szerző „első szájból” hallotta az egykori szolgák életélményeit. Emlékiratok, önéletrajzok sem készülnek a „beszédesemény” adata

⁴⁷ Imreh Lajos (1917–1999) tanár, néprajzkutató. 1948-ban a Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom, egyetemes történelem szakos tanári diplomát. 1948-tól Tordán középiskolai tanár, 1973-as nyugdíjba vonulásáig. Összegyűjtötte édesapja, id. Imreh Lajos székely tréfamester humoros történeteit (Imreh Lajos: *Sáska sógor: Imreh Lajos tréfás történetei*. A bevezetőt ífj. Imreh Lajos, az utószót Vőő Gabriella írta. Buk. 1985.) *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés. II. (G–Ke)* szócikke alapján. Buk. 1991. 227.

⁴⁸ Bíró Zoltán: *Az emlékeztetés értéke és ára*. A Hét XVIII(1987). 42. szám. (október 15.) 8.

⁴⁹ Rostás Zoltán: *Hogyan járunk a forráshoz?* A Hét XVIII(1987). 43. szám. (október 22.) 10.

körülmények között, mégis forrásmunkának tartják. 5. A kép teljesebb lenne, ha a szerző megszólatatna olyanokat is, akik „szem- és fültanúi” voltak a szolgasorsnak – szolgálfeleségeket, szomszédokat.

4.2. A Hét szerkesztőségének megjegyzése Imreh Lajos cikke után

Imreh Lajos nem ismeri a szakirodalom ma már közkeletű alapfogalmait. A „beszédese-mény” az adatgyűjtés eseménye – a gyűjtő és az adatközlő beszélgetése. Ezt kellett volna Ráduly Jánosnak úgy bemutatnia, hogy a későbbi felhasználók pontosan rekonstruálhassák. Imreh Lajos pontatlanul értelmezi a „dokumentum”, „interpretáció”, „szájhagyomány” fogalmakat is. Az első szájból hallott történetek, a többszöri elmondás révén már lekerekített, a szelekció szűrőjén átment, önálló történetek. Tehát a megélt eseményekről szóló történetek interpretációk. Ha a gyűjtő hiteles adatokat kíván közreadni, vigyáznia kell, hogy saját értelmezései az adatközlők interpretációjába ne lépjenek be.

5. Nagy Olga: *Egy félreértett könyv esélyei* A Hét XIX(1988). 12. szám (március 17.) 4.

Bíró Zoltán a Dell H. Hymes nevéhez fűződő „beszélés néprajzá”-ra hivatkozva kérte számon Ráduly Jánostól, hogy a szövegekkel kapcsolatosan nem tért ki azok megszületésének körülményeire – írja Nagy Olga⁵⁰ néprajzkutató. Csakhogy Ráduly János nem ilyen vizsgálatot akart, és Nagy Olga véleménye szerint senkitől nem szabad számon kérni egy bizonyos, éppen divatos módszer alkalmazását, kizárólagosan egy bizonyos elméleti megközelítést. Bíró Zoltán azt állította, hogy cikkében „diagnózist készített” az ezt a könyvet is kitermelő „elképzelésrendszeréről”. Nagy Olga viszont Ráduly János könyvében azt tartja felfedezésszerűnek, hogy korábban senkinek nem jutott eszébe húsz embert emlékeztetni a szolgasorsra, s ezért inkább az újítást, az egyéni értéket kellene látni ebben a könyvben, hiszen a szolgál-gazda sors bemutatása a paraszti szociográfia területén fehér folt. A kötetnek dokumentumértéke van a társadalmi lélektani elemzések számára, de az egykori szolgák valóságai betekintést nyújtanak a termelői módra és a gazdasági állományba is. Ráduly János könyvét ugyanúgy dokumentumértékűnek tartja Nagy Olga, mint Győri Klára élettörténetét⁵¹ – melynek megírására ő kérte fel a széki parasztasszonyt – vagy a kibédi szolgák vallomásaihoz hasonlóan szintén 1987-ben megjelent, Pillich László és Vetési László által közzétett népi önéletírás-gyűjtemény⁵². Cseke Péternek az Utunk 1987/41-es⁵³ és Farkas Árpádnak az

⁵⁰Nagy Olga (1921–2006) néprajzkutató, a kolozsvári egyetemen formálódott etnológusok második generációjához tartozott. 1941–1945 között Kisiklódon volt tanítónő, 1945–1951 között helyettes tanár volt Széken. 1948-ban a Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom, valamint néprajz szakos oklevelet szerzett. 1952–1953-ban az *Utunk*, 1953–1958 között a Dolgozó Nő belső munkatársa volt, majd 1958-tól a Román Tudományos Akadémia Folklór Intézetének kutatója, ahonnan 1973-ban vonult nyugdíjba. 1978-ban doktori címet szerzett a kolozsvári tudományegyetemen. <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=18>

⁵¹ Győri Klára: *Kiszáradt az én örömem zöld fája*. Buk. 1975.

⁵² *Leírtam életem... (Népi önéletírások)*. Közzéteszi Pillich László–Vetési László. Buk. 1987.

⁵³ Cseke Péter: *Eredeti látásmód – népi epika*. Utunk XLII(1987). 41. (2032.) szám (október 9.) 1–2.

Igaz Szó 1988/2-es⁵⁴ számában publikált recenziójára is hivatkozik – mindkét szerző pozitívan értékelte, dokumentumértékűnek⁵⁵ tartotta Ráduly János könyvét.

**6. Nagy Olga: *Vallomások a szolgasorsról*
Korunk XLVII(1988). 3. szám (március) 231–232.**

A Korunk 1988/3 számában megjelent, *Vallomások a szolgasorsról* című cikkében Nagy Olga szintén a Ráduly-kötet dokumentumértéket hangsúlyozta – néprajzi, népjogi, szociográfiai, nyelvészeti és társadalomlélektani dokumentumoknak tekintette a magnetofonnal rögzített mélyinterjúk szövegeit. Véleménye szerint Ráduly János a szolgavallomások társadalmi-történelmi háttérét is ismertette, de könyvének szociográfiai vonatkozásait tartja a legjelentősebbnek. A dokumentumértéken kívül a kötet „irodalmi erényei”-t emelte ki cikkében.

**7. Oláh Sándor: *A hitelesség útvesztői*
A Hét XIX(1988). 14. szám (március 31.) 5.**

Oláh Sándor⁵⁶ egyetért Bíró Zoltán elvi álláspontjaival, és csatlakozik Rostás Zoltán kérdésfelvetéséhez: „Hogyan lehet hiteles dokumentumot írni?” A pszichológiának az emlékezetkutatásban elért eredményeit veszi számba, majd néhány emlékeztető akadályt említ: 1. a hely, ahol sor kerül a beszélgetésre, 2. a beszédeseményt megelőzően a kérdező-kérdézet kapcsolat minősége, 3. a kérdeztől önmagáról való tudása, 4. a kérdező válaszreakciói, 5. hangfelvevő készülék jelenléte. A továbbiakban az értékelés két fontos körülményéről ír: 1. a hétköznapi gondolkodásmódban az egyén nem tud elvonatkoztatni saját jelenbeli helyzetétől és 2. a kutatónak sem szabad mai szemmel visszatekintenie. Oláh Sándor véleménye szerint amennyiben egy néprajzi kiadvány tudományos igénnyel készül, akkor bárki joggal kérheti számon a szerzőn a legkorszerűbb adatgyűjtési és forráskritikai szabályokat, semmiféle státus és célkitűzés nem szolgálhat mentségül.

⁵⁴ Farkas Árpád: *Mikor a szolgának telik esztendeje*. Igaz Szó XXXVI(1988) február. 187–188.

⁵⁵ „A *Mikor a szolgának telik esztendeje* mélyinterjúi úgy mutatják be a paraszti életforma egyik szélsőséges vetületét, a történelmileg már letűnt szolgasort, hogy azzal a két világháború közötti paraszttársadalomról kialakított képünket is árnyalják, korrigálják; de legalább ennyire lényeges az is, hogy a kötet jelentős mértékben gazdagítja a népi epikára vonatkozó ismereteinket. Az a réteg mond itt ítéletet – történelmi alulnézetből – egy életforma felett, amelyik intenzíven átélte azt. De mert egy olyan életformáról beszélnek, amelyből rég kiléptek, van távlatuk az élmények megrostálásához, megformálásához és értelmezéséhez.” „... mind a szociológiai érvényű tényközlést, mind a megformálást tekintve releváns.” Cseke Péter: *Eredeti látásmód – népi epika*. Utunk XLII(1987). 41. (2032.) szám (október 9.) 2. „Valljuk be, a könyv legnagyobb érdeme mégis csak az, hogy tudósít – egyikeként az utolsó közül – egy, tájainkon elsüllyedt, s hálistennek mélyre vermélődött életformáról, a szolgasorsról, pontosabban annak a feudalizmus homályába gyökeredző s nálunk az ötvenes évek elejéig fennmaradt szokásrendjéről. S valamicskével ennél is többről. Mert a hűsz egykori kibédi szolgaleány vallomását a személyesség hitével, hevével szövik át az eltűnedezve megmaradó falu gazdasági-erkölcsi szokásai, munkához, maga mulatásához, öltözködéshez és táplálkozáshoz való viszonya, maga a népelet hajdanvolt teljessége”. Farkas Árpád: *Mikor a szolgának telik esztendeje*. Igaz Szó XXXVI(1988). február. 187–188.

⁵⁶ Oláh Sándor (1954) 1975-ben végezte el a geológiai technikumot. A tanulmánykötet megjelenésekor a csíkszeredai Geológiai Kutató- és Feltáró Vállalat technikus. A Kommunikációs és Antropológiai Munkacsoport egyik tagja. *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből*. Szerk. Bíró Zoltán–Gagyai József–Péntek János. Buk. 1987. 237.

**8. Gagyí József: *Dokumentum és/vagy szimbólum*
A Hét XIX(1988). 16. szám (április 14.) 5.**

Gagyí József⁵⁷ véleménye szerint fogalomtisztázással kellene kezdeni ahhoz, hogy vitázni lehessen: ki mit ért „dokumentumon”. Ráduly János nem használta a dokumentum szót, „hiteles kép”-ről beszélt. Ám hitelességértelmezése nem az utóbbi évtizedek tudományos szemléletére támaszkodott, hanem írói, újságírói, szociográfiai hagyományra. Ezt a jelleget hangsúlyozza a címlap is – legfelül a szerző, Ráduly János neve, a vallomástevők, az egykori kibédi szolgák a zárójeles alcímbe kerülnek. Keszeg Vilmos,⁵⁸ a könyv lektora a fűszövegben ezt írja: „A társadalomtörténet közelmúltban lezárult fejezetének hiteles, meggyőző dokumentumát tartja a kezében az olvasó.” Véleménye szerint a dokumentumjelleg két tényezőnek tulajdonítható: egy életforma társadalmi-gazdasági-művelődési kereteit rajzolja meg a szerző, másrészt az a réteg mond véleményt, amely intenzíven át is élte a szolgasorsot. A kötet kettős célja, a tudományos jelleg és az olvashatósság Gagyí József szerint érthető, elfogadható célok, csak a megvalósulásukban ne akarja elfedni egyik a másikat. Bíró Zoltán szerint a gyűjtött anyagnak csak akkor van dokumentumértéke, ha azt más kutatók is forrásanyagként használhatják. Imreh Lajos cikkében a dokumentumérték kritériuma, hogy „első szájból”, a „legmegbízhatóbb forrásból”, és nem közvetítőktől származik az adat. Gagyí József szerint félő, hogy az olvasók dokumentumszimbólumokat értenek – a dokumentumjelleg megkérdőjelezésére is a szimbólumjelleg a válasz. Meghatározott kulturális közegben lehet-e csak tudományos a dokumentum? – tette fel a kérdést. Válasza az, hogy minden dokumentum előbb: tény. A tudós számára nem a tudósítás ténye a legnagyobb érdem, hanem a tudósítás természete, igazságértéke. Amennyiben kidolgozott, kipróbált módszertannal rendelkezik, a tudományosságot nem kijelentenie, hanem érvényesítenie kell.

**9. Horváth Arany: *A néprajzi gyűjtőt magnójáról?...*
A Hét XIX(1988). 19. szám (május 5.) 4.**

Horváth Arany⁵⁹ párhuzamot von saját tapasztalata és a Ráduly-könyv nyomán kibontakozó vita között. Cikkében arra hivatkozik, hogy a *Leéltem életem...* című kötet sajtó alá rendezése során Pillich László megkérdőjelezte Csibi Istvánné Siklódi Márika orotvai parasztasszony magnószalagra mesélte, életútjának⁶⁰ dokumentumértékét, mondván, hogy Horváth Arany interjút közölt, holott a szöveget az adatközlővel kellett volna megíratnia. Horváth Arany véleménye

⁵⁷ Gagyí József (1953) magyar–francia szakos tanári oklevelet szerzett 1978-ban a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. A tanulmánykötet megjelenésekor Csíkszeredában tanár, valamint a Kommunikációs és Antropológiai Munkacsoport egyik tagja. *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből.* Szerk. Bíró Zoltán – Gagyí József – Péntek János. Buk. 1987. 236.

⁵⁸ Keszeg Vilmos (1957) magyar–francia szakos tanári oklevelet szerzett 1981-ban a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. 1981–1990 között Tordán tanított a Mihai Viteazul Elméleti Liceumban. <http://keszeg.adatbank.transindex.ro/belso.php?a=oneletrajz&k=3>

⁵⁹ Horváth Arany (1934) szerkesztő, riporter. 1963 és 1994 között a Művelődés, a romániai magyar közművelődés havi folyóiratának szerkesztője. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés. II. (G–Ke)* szócikke alapján. Buk. 1991. 171.

⁶⁰ Korábban, 1980 januárja és júniusa között folytatásban jelent meg a Művelődés hasábjain Horváth Arany gyűjtésében és gondozásában: *Pontot, vesszőt nem tudok, de a szó mind igaz* címmel.

az, hogy a szóbeli források kutatásának módszere az emlékeztetés. Nagy Olgához csatlakozik, mondván, hogy nem szabad számon kérni senkitől, miért végzett ilyen vagy olyan kutatást, és nem mást.

**10. Magyarai Nándor László: *Érvényes szövegért*
A Hét XIX(1988). 19. szám (május 5.) 4.**

Ha élettörténeteket felhasználva a társadalomról, társadalmi jelenségekről akarunk lényeges dolgokat megtudni, akkor elsősorban nem az a kérdés, hogy a magnóra mondott történetek igazak-e, hanem, hogy érvényesek-e. Magyarai Nándor László szerint a múltból szóló eseménybeszámolók nem az egyéni epikuskedv véletlenszerű megnyilvánulásai, hanem a közösségi tradíciót áthagyományozó és továbbélhető médiumok. Akadályozó tényező lehet a memória működése – gyakran csak emlékkockákat vagyunk képesek előhívni, és ezért hozzáadással vagy elhagyással értelmes egészé formáljuk beszámolóinkat. A Ráduly János által gyűjtött szövegek nemcsak arról adnak hírt, hogy milyen volt a szolgálóélet, hanem arról is, hogyan viszonyulnak a szolgáló egykori önmagukhoz és a szolgáló intézményéhez. A beszámolókból kibontakozó kép eleve bizonyos szempontok szerint elrendezett racionalizálás és értékelés eredménye. Az emlékezések mitikus tartalommal is telítődnek, előfordulhat, hogy olyan tapasztalatokról is beszámoltak, amelyeket nem is ők éltek meg, de akkori helyzetük logikus következményeképpen megélhettek volna.

11. A szerkesztőség vitázárója ismerteti a vita két irányának érveit. Arra hívja fel a figyelmet, hogy a társadalomkutatás sokat fejlődött az utóbbi időben, tehát több megközelítési mód él egymás mellett. A kommunikációs antropológia szerint a kutatás célja belülről megismerni és megérteni a valóságot. A másik vonulat szerint a kutatás célja a valóságból merített, régebben kialakult elemek feldolgozása és lehetőleg irodalmi igényű felmutatása.

Összegzés

1987–88-ban ez a két vita a korszellemet tükrözi, a mindenféle szempontból – társadalmi, ideológiai téren, a tudományos paradigmákat illetően váltás, változás szükségességét, a társadalmi és a tudományos „forradalom” hangulatát.

A *Néphagyományok új környezetben* kötetet ért kritika a fogalmi tisztázatlanságok miatt vált vehemenssé. A szokatlan kérdésfelvetést a recenzensek egy része a folklór elleni támadásként értelmezte, habár a szerzők a bausingeri értelmezést (a népi kultúra ideológia általi kisajátítása, a nagyközönség identitásváltása – lavirozó identitás) követték, anélkül, hogy a kommunista gyakorlatot explicit módon bírálták volna.

A folklorizmusvita és az emlékezés-/emlékeztetésvita résztvevői tulajdonképpen intézmények és különböző médiumok képviselői, így a vitatípust meghatározó domináns konfliktus a médiumok konfliktusa – oralitás versus írásbeliség (a népköltészet, a népi kultúra könyvben, folyóiratok vagy újságok hasábjain), hagyományos kontextus versus színpadra állított, pódiumon bemutatott, rádióban, televízióban megjelenített, versenyekre, vásárookra vitt, tömegfogyasztási cikké vált népi kultúra.

Bár a néprajzi, népismereti, népköltészeti kiadványok az 1980-as években homogén olvasói réteget céloztak meg, az *erdélyi magyar olvasókhöz* szóltak, és a folklórkutató szerepe is különleges volt, a *Néphagyományok új környezetben* és a *Mikor a szolgának telik esztendeje* című kötetek recepciója, a könyvek megjelenését követő tudományos vita is része volt annak a folyamatnak, melynek eredményeként az 1989-es történelmi fordulat után, a romániai magyar néprajzoktatás és az intézményhálózat újjászerveződésével a néprajzi kiadványok különböző finalitásokhoz és célközönséghez igazodva differenciálódtak, ám a viták során felmerülő kérdések és problémák, véleményem szerint, ma is aktuálisak.

Folclorism and Remembrance

Keywords: book-related debates, socialism, folclorism, remembrance

This study includes two book-related debates which took place in 1987-1988, at the end of the second period of the Hungarian ethnographic book publishing in Romania (1948–1989), in well defined historical, political and intellectual contexts, the years of socialism and communism. The book's scientific and professional reception can be followed in the argumentative press articles, reviews and critiques. The debates around two key themes – folclorism and remembrance – raise awareness of the power of representation, and of the power and responsibility of institutions and socially positioned individuals.